
Violența și teoriile criminalității în societatea românească contemporană

Mihai NEGUSTOR

Doctorand, Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

E-mail: mnegustor@yahoo.com

Pe lângă întreaga serie de fenomene și evenimente cotidiene, care au avut loc în societatea interbelică românească, cu predilecție în cea transilvăneană, s-a numărat și fenomenul infracționalității. În istoriografia românească și în cărțile de specialitate se tratează, nu de puține ori, evenimente cotidiene și subiecte precum populația și mediul de locuire, edificiile publice și private, activitățile economice și intelectuale, veniturile și cheltuielile, viața de cuplu, hrana, îmbrăcăminte, igiena și sănătatea, școala și biserica, politica, timpul liber,¹ lumea literară, instituțiile culturale, Clujul sportiv² etc. Foarte rar se vorbește însă de criminalitate, ca fenomen normal și natural „durkheimian” integrat în circuitul cotidian, rămas parcă un subiect tabu.

Infracțiunile comise, în special cele de omor, au făcut atunci, ca și astăzi, deliciul presei care avea, pe lângă alte obiective, și pe acela al senzaționalului, menit să atragă atenția publicului de toate categoriile. Pe lângă presă, sursele ce puteau oferi informații despre delikte și crime erau revistele de specialitate ale poliției, jandarmeriei, ale penitenciarelor și încă alte câteva cărți din literatura domeniului care, în marea lor majoritate, erau de inspirație germană, franceză sau italiană. Nu a existat și nu există nici măcar astăzi o literatură istoriografică consistentă a acestei teme sau, cum ar spune Philippe Ariès, o „istorie a vieții private”,³ referitoare la aceasta, deși autorul francez tratează mai pe larg, pe lângă multe alte teme, și problematica violenței.

---

1 Ioan Scurtu, *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*, București: Editura Enciclopedică, 2012, pp. 5-6.

2 Petru Poantă, *Clujul interbelic*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2013, p. 199.

3 Philippe Ariès, Georges Duby, *Istoria vieții private. De la primul război mondial până în zilele noastre*, vol. X, București: Editura Meridiane, 1997.

O posibilă explicație ar fi câmpul destul de restrâns al subiectelor de studiu aparținător istoriei antropologice sau antropologiei istorice (o falsă dilemă)⁴ din perioada respectivă și dezvoltarea destul de târzie a acestei ramuri interdisciplinare. Astfel, în ultimul secol, începând cu specialiști ca Lucien Febvre, Michel Vovelle și Philippe Ariès, teme precum moartea, violența, corpul, alimentația, religiozitatea sau sexualitatea au intrat în aria de cercetare a antropologiei istorice, îmbogățind și extinzând teritoriul neexplorat al unor teme despre care vreme de multe secole nu se știa mai nimic, sau care erau subiecte tabu, așa cum am precizat.

Violența ca temă de antropologie istorică.

Criminologia și teoriile despre criminalitate.

Violența este un fenomen global, generic, iar criminalitatea este o specie, mai ales atunci când ne referim strict la ideea de „crimă”. Această premisă are la bază raționamentul conform căruia violența poate exista fără crimă, dar crima fără violență nu poate exista. Astfel, criminalitatea însumează cele mai mari și mai importante probleme sociale ale colectivităților umane, încă din vechime și până în zilele noastre. În literatura istorico-antropologică, violența este analizată și împărțită în cel puțin patru categorii: *violența ludică*, *violența reacțională*, *violența izvorâtă din dorința de răzbunare* și *violența materializată în setea de sânge*.⁵ Această clasificare oferă posibilitatea cercetătorilor din domeniu să încadreze cât mai bine faptele antisociale și să explice posibilele cauze și efecte ale acestora. Așadar, prima ramură a violenței, *violența ludică* reprezintă forma cea mai ușoară a ei, în ideea în care este asociată cu jocul. Cu alte cuvinte, aceasta nu are o tentă distructivă, ci este caracterizată mai degrabă de dorința de a epata, de a arăta că putem și știm să ne batem, și nu este stăpânită de sentimente de ură, invidie sau răzbunare. Totuși, există o oarecare agresivitate, refulată în inconștient, care se exprimă având ca pretext jocul. *Violența reacțională* este o altă formă de agresivitate fizică, și se manifestă prin aceea că, fiind comisă de un individ, ea are menirea de a răspunde altor violențe, agresiuni comise în scopul de a o preveni, de a apăra integritatea corporală, demnitatea, bunurile personale. De pildă, în domeniul juridic, această formă de violență se poate încadra la ceea ce se numește *legitima apărare*, un fel de violență defensivă. Violența reacțională este considerată de către specialiști ca fiind forma de violență cea mai comună. Este caracterizată de conservare sau apărare, își are baza în sentimentul de insecuritate sau disconfort, are o componentă rațională astfel încât există reacție proporțională între mijloace și scopul propus.⁶ A treia formă de violență, cea izvorâtă *din dorința de răzbunare*. Dacă, în cadrul violenței reacționale, se încearcă evitarea și prevenirea unui prejudiciu, în ceea ce privește violența comisă din răzbunare, prejudiciul este deja comis, iar violența venită din partea celui vătămat își pierde

4 A se vedea: Toader Nicoară, *9 Teme de Antropologie istorică*, Cluj-Napoca: Editura Accent, 2013, p. 15.

5 T. Nicoară, *op.cit.*, pp. 84-86.

6 *Ibidem*, pp. 84-86.

valoarea defensivă. De aceea, legiuitorul nostru penal,⁷ dar și legiuitorul altor state, prevede expres faptul că în cadrul legitimei apărări, este permisă violența (apărarea), cu condiția ca aceasta să fie direct proporțională cu atacul, să fie concomitentă cu acesta, în timp ce atacul să fie, material și injust, adică, trebuie să îndeplinească o serie de cerințe stabilite prin lege, pentru ca autorul să nu fie pedepsit pentru această formă de violență. Cea de-a patra formă de violență este *violența compensatorie*, o formă dură și distructivă a acesteia, traducându-se printr-o manifestare a neputinței. Neputința de a crea, de a înțelege anumite fenomene și manifestații, dorința de a-l domina pe celălalt, sunt cauze care îl determină pe individ să recurgă la acest gen de violență. Categoria violenței materializate în „*setea de sânge*” reprezintă, cu siguranță, latura cea mai gravă a acestui fenomen, cea mai înclinată dimensiune a unei persoane înspre patologic, înspre primitivism. Aceste forme s-au găsit și se găsesc în toate societățile.⁸

O altă clasificare a violenței este cea *conflictuală* și cea *predatoare*. Astfel, potrivit criminologului canadian Maurice Cusson, violența conflictuală presupune „existența unor relații interpersonale între agresor și victimă anterioare conflictului (omorul conjugal), în timp ce în cazul violenței predatoare nu există relații între persoanele implicate în agresiune (de exemplu: comiterea unui omor pentru a fura, violul săvârșit asupra unei femei necunoscute etc.)”.⁹

Cum explică știința natura infrațională a individului ?

Henri Laborit, un reputat specialist în materie de criminalitate, încearcă să explice agresivitatea individului prin unghiul neurobiologic al acestuia, având la bază sistemul nervos central, care exercită anumite influențe și care controlează intervenția hipotalamusului asupra pulsionilor care stau la baza tendințelor indivizilor de a-și satisface nevoile biologice de ordin endogen. Criminalul, pe care îl putem numi și agresor, găsește în agresivitate un mijloc de a-și reprima angoasa, care rezultă din inhibarea acțiunilor indivizilor, ca o consecință a eșecului satisfacerii nevoilor biologice.¹⁰ Același autor consideră că delincvența este un tip de agresivitate, de angoasă întrucât, de foarte multe ori, comportamentele delincvente au loc sub influența băuturilor alcoolice și în absența unei persoane către care individul ar putea să se descarce de problemele care generează respectiva stare de angoasă.¹¹ Omorul reprezintă latura de bază și cea mai periculoasă a criminalității violente. Fapta de a ucide o persoană reprezintă, de asemenea, cea mai grea infrațiune și este prevăzută și pedepsită, în principiu,

7 A se vedea *Noul Cod Penal Român* [Legea 286/2009] – text publicat în *Monitorul Oficial* – în vigoare de la 01 februarie 2014.

8 T. Nicoară, *op.cit.*, pp. 85-86.

9 Ecaterina Balica, *Criminalitatea violentă. Tendințe și factori de risc*, București: Editura Oscar Print, 2008, p. 31.

10 *Ibidem*, p. 36, apud Henri Laborit, „Les mécanismes biologiques et sociologiques de l'agressivité”, *Revue Internationale des Sciences Sociales*, vol. XXX, nr. 4, 1978, p. 777.

11 E. Balica, *op.cit.*, p. 38.

în legislațiile penale din majoritatea statelor lumii.¹² Spunem „în principiu” deoareceuciderea unei persoane ca rezultat al unei legitime apărări nu era și nu este sancționată de legea penală, cel puțin în Europa, dar și în unele state ale altor continente. Omorul mai poate fi acceptat și tolerat ca pedeapsă capitală în anumite state pentru săvârșirea anumitor infracțiuni.¹³ Acest fenomen al criminalității însumează, practic, mai multe teme de antropologie istorică. Pe lângă corp, de-a lungul istoriei, și-a făcut loc violența ca atitudine față de corpul uman. „*Trupul este viclean și trădător: călătorim cu el ca și cu un Thug. Surâde vieții și este ucigașul plătit al morții*”.¹⁴ Iată, un citat care se pliază foarte bine pe cercetarea noastră, și care scoate în evidență trăsăturile macabre și întunecate ale trupului uman. Nu vom reda aici pe larg o istorie a corpului, dar vom încerca să surprindem o serie de trăsături ale acestuia, care au legătură cu omul criminal. Așadar, corpul este considerat ca fiind primul și cel mai natural instrument al omului. Tehnicile prin care se mișcă corpul sunt dintre cele mai variate, în funcție de scop (gândire-motivație-personalitate), întrucât acestea se modelează după societățile care se schimbă continuu, după educație, modele, prestigiu etc.¹⁵

În teoriile de mai jos se vor regăsi câteva elemente ale *corpului ucigaș*, evidențiate de Cesare Lombroso. Cu toții avem un corp. Ne folosim de el pentru existența cea de cu toate zilele. Acesta este în deplină armonie cu sufletul, sau cu spiritul, cum îl mai numesc unii, dar și cu rațiunea, ceea ce ne îndreaptă cu gândul la celebra expresie a lui René Descartes, „... *gândesc, deci exist*”¹⁶. Cu trupul întreprindem orice acțiune, însă el este condus de rațiune sau, cel puțin, așa ar trebui să fie. Astfel, „dincolo de istoria evoluției societății omenești, care, cu siguranță nu ar trebui neglijată, detașarea corpului de sine însuși (Self) coincide cu o respingere a impulsurilor al căror loc se află în corp. Sentimentul pe care această respingere îl poate genera, în anumite cazuri, este apropiat de depersonalizare, de o întoarcere la nașterea eului, așa cum este descris de Tausk (1919): în primele zile ale vieții sugarul trebuie să efectueze o integrare a corpului său (a eului său corporal) în eul lui psihic. La început, corpul îi este străin, așa cum o dovedește reacția sa la vederea propriilor mâini, degete și picioare, pe care și le mișcă încântat, cu uimire”.¹⁷

Devianță și moarte – violență și crimă

Moartea reprezintă un fenomen care a suscitat interesul foarte multor specialiști din varii domenii, de la literatură la știință, de la ficțiune la realitate. Deși este o temă cât se poate de comună, moartea a avut reprezentări diferite în fiecare studiu sau

---

12 *Ibidem*, p. 62.

13 Anthony Giddens, *Sociologie*, București: Editura BIC ALL, 2001, p. 207.

14 Guido Ceronetti, *Tăcerea trupului*, București: Editura Humanitas, 2002, p. 64.

15 T. Nicoară, *op.cit.*, p. 42; Jacques Le Goff, Nicolas Truong, *Une histoire du corp au Moyen Âge*, Paris, 2003, p. 25.

16 René Descartes, „*Discurs asupra metodei*”, București: Editura Mondo-Ro, 2012, p. 38.

17 J. Chasseguet-Smirgel, *Corpul ca oglindă a lumii*, București: Editura Ideea Europeană, 2003, pp. 7-8.

lucrare, fie că vorbim de literatură, de istoriografie, de medicină legală sau de oricare alt domeniu. Fenomenul morții este unul foarte complex, iar pentru a fi tratat exhaustiv, se impune o analiză din perspectiva mai multor științe. În general, vorbim despre moarte ca rezultat a două acțiuni: *moartea naturală* sau *neviolentă* ca eveniment absolut, inerent al omului pe acest pământ. Acest gen de moarte poate veni în urma unei lungi suferințe a omului, sau a longevității acestuia, pentru că este firesc; iar aceasta nu este una provocat în nici un fel. Ea apare, de regulă, independent de acțiunile omului sau se datorează unor cauze intrinseci organismului, cum este cazul morții patologice (prin boli acute sau cronice). Există, de asemenea, moartea așa-zisă violentă, care poate surveni brusc, pe neașteptate, provocată de ceva sau de cineva. În acest caz vorbim de factorii cauzali, care sunt externi organismului (fizici, chimici, biologici, psihici).¹⁸

Așadar, ceea ce ne interesează în mod deosebit pe noi este decesul ca rezultat al unor acțiuni violente, acțiuni ce provin de la un individ, o persoană. Cercetarea noastră vizează violența și implicit crima la nivel *micro*, individual, iar nu la nivel *macro*, cum ar fi de exemplu, războaie, genociduri, acte de terorism etc. Așadar, moartea, corpul și violența sunt într-o foarte strânsă legătură. Ne folosim de corp pentru a întreprinde o acțiune, avem conștiință, reprezentarea mentală a ceea ce facem, și, de cele mai multe ori, avem o motivație. Comitem fapta de violență, cu alte cuvinte crima, și într-un final avem și rezultatul – moartea. Ei bine, din această scurtă ipoteză se ridică o serie de întrebări referitoare la faptul că nu știm ceea ce a motivat și motivează un individ să recurgă la un asemenea gest, nu știm de ce a făcut-o, nu știm cine a fost ucigașul în multe cazuri și nu știm care a fost satisfacția. Încercăm, în cele ce urmează, să oferim o explicație, să obținem un răspuns pe baza teoriilor criminologice elaborate în ultimele decenii.

Fenomenul criminalității, deși putem să-l încadrăm în cel al devianței, a fost tratat din multe puncte de vedere și, nu în ultimul rând, dezbătut și mediatizat de marea majoritate a canalelor de furnizare a informațiilor/știrilor cotidiene. Cu atât mai important este fenomenul, cu cât acesta își are germenele în rândul persoanelor minore, cu alte cuvinte a prins contur în rândul tinerilor de la vârste foarte fragede, ca ulterior să șlefuiască acel prototip de infractor-deviant care este gata oricând să comită acte ilicite și să se abată de la normele impuse în societate. Astfel, din unghiul de vedere istorico-antropologic, vom încerca să observăm cum acest tip de devianță socială se manifesta în perioada dintre cele două conflagrații mondiale, din perspectiva teoriilor unor specialiști.

Într-o primă accepțiune, ea reprezintă acel tip de comportament care iese din tiparul obișnuit, normal, convențional sau conformist, și se manifestă prin încălcarea unor norme scrise sau nescrise ale societății. Se poate vorbi despre o *devianță tolerată*, atunci

---

18 Dan Perju-Dumbravă, *Medicină legală. Teorie și practică*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2006, p. 19.

când este vorba de o încălcare a normelor nescrise, adică societatea nu consideră că acea abatere este atât de periculoasă încât să fie sancționată prin lege.¹⁹ Această definiție scoate în evidență faptul că mediul social este guvernat, în ansamblul său, de reguli morale, etice sau juridice. Toate acestea au menirea de a păstra buna conviețuire între indivizi, de a armoniza relațiile sociale și, nu în ultimul rând, de a „instaura” disciplina în interiorul *cetății*.

Infraționalitatea ca manifest al devianței sociale a constituit „o problemă socială foarte complexă, fiind rezultatul interacțiunii complexe a unor cauze individuale și sociale și a unor factori de natură a-i favoriza, a căror cunoaștere, înțelegere și explicație științifică stau sau ar trebui să stea la baza măsurilor de politică generală. Scopul acestor măsuri ar trebui să fie acela de preveni și diminua gradual manifestările antisociale ale indivizilor. Devianța este specifică naturii umane, de îndată ce aceasta din urmă a început să aparțină sistemelor sociale coerente, societății generice”.²⁰

O idee de nuanță în ceea ce privește delincvența ca fenomen generic este aceea că un rol fundamental în dezvoltarea acesteia îl are *socializarea*, sau *socializarea primară*, cum spun sociologii. Aceasta se referă la procesul prin care copilul devine treptat persoană conștientă de sine, inteligentă, culturală, fiind integrată în tipul de cultură în care s-a născut.²¹ De aici, influențele în dezvoltarea comportamentului acestuia, care pot fi pozitive sau negative, constructive sau distructive. În cazul în care copilul este influențat negativ de către familie, școală sau societate, comportamentul acestuia va dobândi valențe patologice, cu înclinații deviante în toate acțiunile sale. De aceea, în diferitele științe, s-a introdus conceptul de *delincvență juvenilă*. Această noțiune se referă la conduitele inadecvate ale tinerilor care nu au atins vârsta majoratului, ale celor care încalcă legea, dar și ale celor care aderă la diverse anturaje cu potențial delinvent. Din punct de vedere legal, delincvența este redusă la raportul cu norma penală și urmările vătămătoare ale acțiunilor sancționate juridic.²²

Așadar devianța, fiind un fenomen foarte larg, nu include doar comportamentul individual, ci și diferitele activități ale unor grupuri. Astfel, complexitatea acestui concept se întinde asupra mai multor aspecte, cum ar fi: profilul psihologic al unui delinvent și teoriile psihologice ale specialiștilor în acest sens, punctul de vedere biologic referitor la constituția genetică a individului, mediul societal în care aceștia se nasc, socializează și cresc, adică perspectiva sociologică, și nu în ultimul rând, perspectiva istorico-antropologică.

---

19 Adrian Mircea Marica, *Introducere în problematica delincvenței juvenile*, Constanța: Ovidius University Press, 2007, p. 16.

20 Traian Drăgănescu, Ion Manea, *Delincvența juvenilă. O lecție deschisă de sociologie*, Galați: Editura Școala Gălățeană, 2005, p. 12.

21 A. Giddens, *op.cit.*, p. 33.

22 A.M. Marica, *op.cit.*, p. 19.

Teorii privind latura criminală a indivizilor

Așa cum se obișnuiește în cercetările și studiile de specialitate referitoare la criminalitate, tocmai pentru a avea niște repere, pentru a desluși anumite cauze și efecte mai puțin cunoscute ale fenomenului în cauză, se apelează la marile teorii din domeniile menționate, menite să ofere câteva explicații în acest sens, marea lor majoritate fiind pertinente și veridice. Nu vom insista foarte mult pe aceste teorii, însă se cuvine a le menționa în scopul de oferi o mai bună claritate studiului și, ceea ce este cel mai important, de a răspunde la câteva dintre întrebările fundamentale ale unei asemenea cercetări: Ce este criminalitatea? Cine comite delict? Care sunt cauzele criminalității? Cum arată cei care comit delict? Cum poate fi estompat fenomenul criminalității?

Ce este criminalitatea? Este un fenomen complex în a cărui componență intră toate delictele comise într-o societate la un moment dat, dintre care cele mai grave sunt crimele propriu zise, adică omuciderile. *Cine sunt cei care comit delict?* Se consideră că orice persoană/individ poate ucide: „Infractor poate fi oricare dintre noi. Nu trebuie să ne indignăm acest postulat. El trebuie primit cu seninătatea lui Lucretius: *homo sum et nihil humani a me alienum puto*, și examinat cu răbdarea lui Lombroso, în lumina cunoștințelor ce l-au depășit”²³. Astfel, fiecare dintre persoanele care compun un grup este pasibilă de a comite un delict, o faptă antisocială, prin urmare toți indivizii au potențial delincent. *Care sunt cauzele criminalității?* În cele ce urmează, vom încerca să răspundem pe scurt la această întrebare cu ajutorul teoriilor elaborate în acest domeniu, dar aruncând o privire și în trecut, raportându-ne la cazuri concrete din societatea românească interbelică.

Pentru a înțelege mai bine aceste teorii și modul cum marii specialiști au răspuns la întrebări, vom apela la așa numitele teorii ale „factorilor exogeni”. Acestea sunt:

1. Teoria privind influența familiei și a școlii. În cadrul societății există mai multe instanțe de socializare (familie, școală, grup de muncă etc.), fiecare cu diferite metode de socializare; spre exemplu, familia realizează socializarea într-un anumit cadru afectiv și promovează un anumit stil educativ, folosindu-se de mijloacele parentale cunoscute drept sancțiune asupra copiilor care se abat de la norme, și de asemenea, un anumit tip de control asupra conduitei adolescenților. Școala, o altă instituție a socializării și educării, are modalități și mijloace de socializare mult mai sistematizate și mai fundamentate decât cele folosite de familie; grupurile de prieteni sau cele de clasă realizează o socializare informală, uneori cu efecte mult mai puternice decât familia sau școala. Majoritatea devierilor psihice, afective sau cele caracteriale ale adolescenților au ca proveniență inadecvarea realizării funcțiilor familiei și a responsabilității părinților.²⁴

23 Sorin Negruzzi, *Încercări de psihobiologie penală*, București: Editura Tipografia „Cartea medicală”, 1926, p. 88.

24 Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu, *Introducere în sociologia delinvenței juvenile*, București: Editura Medicală, 1990, p. 21.

2. Influența mediului ales sau acceptat. Mediul în care locuiește delincventul, în care își petrece timpul liber, reprezintă un puternic factor de influență de a acționa în diverse moduri. Lipsa unei locuințe familiale, lipsa mediului personal, pot influența în anumite cazuri un individ în alegerea unui drum infracțional.²⁵ Problemele de socializare familială și școlară, deficiențele referitoare la acestea, sunt concretizate prin fuga de acasă, abandonul școlar, vagabondajul, consumul de alcool sau anturajul negativ. Corelate cu labilitatea psihică, morală și afectivă, acestea duc la comportamente deviate.²⁶

O concluzie generală asupra celor trei factori de influență și de modelare a personalității și conduitei minorului: mediul familial, mediul școlar și influența grupurilor, este aceea că „educația are ca obiect construcția ființei sociale”, cum afirma sociologul francez, Émile Durkheim.²⁷

Portretul criminalului în literatura științifică universală

Așa cum deja s-a menționat, individul, omul și implicit criminalul, a fost tratat din foarte multe puncte de vedere, psihologic, sociologic, biologic, antropologic, istoric și, de curând, dintr-o perspectivă interdisciplinară care să înglobeze toate aceste științe. Făcând o incursiune în literatura de specialitate interbelică, se observă că percepțiile și studiile științifice realizate asupra infractorului sunt asemănătoare celor de astăzi, sau chiar au reprezentat fundamentul pentru teoriile actuale. Dacă, de pildă, astăzi se realizează un studiu în acest domeniu, autorii se folosesc de teorii elaborate în perioada menționată sau chiar mai vechi, dar care au aplicabilitate actuală. Ceea ce diferă este abordarea, mijloacele empirice de studiere care au avansat, sunt mai sofisticate și oferă rezultate mai concrete, cu o marjă de eroare mult mai redusă. Substratul, totuși, rămâne în principal același. Un criminal rămâne un criminal (ne referim aici în mod abstract, generic, și nu la cazuri particulare), instinctul de a ucide persistă, remușcărilor pot sau nu să dispară, dar ceea ce se schimbă constant, pe anumite segmente, este modul de operare, *modus operandi*.

Marele romancier rus Lev Tolstoi zugrăvea, în confesiunile sale, sufletul omenesc în raport cu instinctul ucigaș, relatând: „când îmi amintesc de adolescență, înțeleg foarte bine crimele săvârșite fără intențiunea de a face rău, fără scop, așa dintr-o trebuință inconștientă de acțiune”.²⁸ Criminologul italian Enrico Ferri afirmă faptul că „oricărui om cât de curat și de cinstit ar fi, i se prezintă în anumite împrejurări gândul fugar al unei fapte necinstite, sau delictuoase”.²⁹ Perspectiva religioasă, prin Biblie, ne

---

25 Doina Ștefana Săucan, Aurora Liiceanu, Mihai Ioan Micle, *Încălcarea legii ca stil de viață. Vulnerabilitatea la criminalitate*, București: Editura Academiei Române, 2009, p. 43.

26 Octavian-Olivian Pop, *Protecția penală a minorilor prin instrumente juridice internaționale: studiu monografic*, Timișoara: Editura Mitron, 2003, p. 52.

27 Émile Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, Iași: Editura Polirom, 2002, p. 40.

28 S. Negruzzi, *op.cit.*, p. 88.

29 *Ibidem*.

arată faptul că, „crimele sunt de obicei fapte izvorâte direct sau indirect din invidie (...) Cain a căzut mai întâi în păcatul invidiei, iar apoi în cel al mâniei. Sub impulsul supărării care a pus stăpânire pe el, Cain nu a fost în stare să-și domine pornirile uci-gașe și să se oprească la timp”.³⁰ Observăm că aceste puncte de vedere accentuează dimensiunea endogenă, interioară, psihică a individului, pe când, în cele ce urmează, alte puncte de vedere ilustrează cu preponderență elemente de ordin fizic, exterioare personalității delincvente.

În Italia interbelică, în cadrul Școlii pozitivistice, se considera că delincvenții periculoși, prin formația lor psiho-antropologică, nu puteau conviețui în societate, având nevoie de izolare totală.³¹ Mergând pe direcția trasată de medicul italian Cesare Lombroso, constatăm o serie de particularități ale delincventului înăscut, din studiile antropologice realizate de acesta. Bineînțeles, această teorie trebuie privită cu o oarecare rezervă întrucât a fost amplu criticată și combătută de alți criminologi ai epocii contemporane lui Lombroso, dar și de alții, posteriori lui.

Unul dintre aspectele principale scos în evidență de medicul torinez, referitor la delincvent, este acela al anomaliilor antropologice ale criminalilor, care determină impulsunile lor spre crimă. Această constatare a avut loc pe baza observării faptelor indivizilor și a comportamentului acestora. De exemplu, aspectele menționate au fost constatate examinând atent craniul unui bandit, Vilella din Calabria.³² Faptul exclusivist de a evidenția doar particularitatea anomaliei antropologice înăscute a delincventului a stârnit și opinii contradictorii.

Lombroso împarte tipologia criminalului în cinci categorii: 1. Tipul criminalului înăscut; 2. Tipul epileptic; 3. Tipul nebun; 4. Tipul pasional; 5. Tipul ocazional. Specialitatea lui Lombroso este criminalul înăscut. Acesta a făcut o serie de cercetări care au avut la bază un număr semnificativ de criminali-deținuți din închisorile Italiei. Medicul torinez și-a fundamentat tezele și concluziile despre criminalul înăscut pe baza craniului indivizilor care, din punct de vedere antropometric, prezintă malformații, dimensiuni mult mai mari decât cele obișnuite, și prin urmare, capacitatea craniană ar avea un rol decisiv în săvârșirea crimelor.³³ În acest sens, se desprind o serie de caracteristici ale criminalului: devierile în mărimea capului sau a formei acestuia; asimetria feței; dimensiunile excesive ale fălcilor și ale pomeților; defectele particulare ale ochilor; nas strâmb, în vânt sau turtit, acvilin sau în cioc de pasăre; buze cărnoase umflate; obraji buhăiți ca aceia ai unor animale; dentiție anormală; bărbie proeminentă sau excesiv de lungă, scurtă sau turtită asemenea maimuțelor; lungimea excesivă a

30 M.D. Lungu, *Ce ne spune Biblia despre CRIMĂ*, București: Editura România Creștină, 1998, pp. 8-10.

31 M. Rothman, „Reforma Codului penal Italian și delincventul prin tendințe instinctive”, *Revistă de drept penal și știință penitenciară*, *Revista penal*, anul VIII, *Revista Penitenciară*, anul XIII, nr. 9 și 10, noiembrie și decembrie, 1929, București: Editura Tipografia și legătoria închisorii central „Văcărești”, pp. 451-452.

32 *Ibidem*, p. 454.

33 S. Negruzzi, *op.cit.*, pp. 69-70.

brațelor, mai multe degete la mâini sau la picioare, asimetria craniului. Dacă, în asemenea situații, un individ are cinci sau mai multe anomalii, Lombroso spunea că ne găsim în prezența „criminalului înăscut”.³⁴ Teoria lui Lombroso este întărită și confirmată de un alt specialist al vremii, Gaspare Virgilio care, neștiind de studiile primului, lansează ipoteza conform căreia delictul este în mod special produsul unei stări psihice zdruncinate, care leagă autorul crimei de individul nebun. Această constatare s-a făcut pe baza unor studii privind paralelismul dintre normalitatea indivizilor medii, normali, și anomalia delincvenților.³⁵

În România, ilustrul nostru medic-legal și fondatorul Institutului de medicină-legală din București, Mina Minovici, a contrazis teoriile lui Cesare Lombroso și a arătat faptul că în realitate, nu există nicio anomalie constantă în capacitatea craniană a criminalilor. Câteva cazuri izolate de tipuri anormale nu pot constitui a adevărată atipie. „Din mii de măsurători antropometrice ce am făcut, am văzut că volumul craniului mării majorității a criminalilor nu diferă deloc de acela al necriminalilor. Aceleași divergențe și contraziceri există, iar aceleași concluzii se pot trage pentru toate felurile de măsurători craniene ce s-au făcut”.³⁶

Tot renumitul specialist român a încercat să ofere o serie de explicații ale cauzelor criminalității, explicații care contrazic o serie de teorii ale vremii. Astfel, un prim element important de analizat este acela al sărăciei, scrie Minovici, o sărăcie absolută, dar care nu este cauza determinantă a criminalității, cum spune Garofalo, ci este o caracteristică determinantă a cerșetoriei, a furturilor mici de obiecte alimentare. El exclude crima pentru că „aceasta cere întotdeauna un oarecare efort, de care oamenii sleiți de sărăcie nu sunt capabili. Nu atât foamea îndeamnă la crimă, cât imposibilitatea de a-și procura atâtea plăceri de care vede cât se bucură favoriții norocului, în orașe mai cu seamă, omul este condamnat la supliciu lui Tantal”.³⁷ În continuarea ideii, se afirmă că „etalarea nerușinată a bogăției, a luxului, diamantele și aurul expuse în vitrine, propaganda atroce a criminalității, ce se face de acele ziare, care își măresc zilnic tirajul prin deschiderea detaliată a crimelor săvârșite sau inventate, contribuie mult mai mult la săvârșirea crimei, decât mizeria, decât foamea. Și nu numai cei din clasele sărace sunt împinși astfel la crimă”.³⁸ Așadar, regăsim în aceste afirmații o serie de factori, endogeni și exogeni, care sunt într-o foarte strânsă legătură și interdependenți. Impulsurile interioare și exterioare, coroborate cu stimulii veniți din afară, cum sunt cei menționați de Minovici, măresc posibilitatea de comitere a crimei. Prin urmare, „crima nu este rezultatul distribuției neegale a bunurilor naturale, ci este mai cu seamă rezultatul imensei disproporții care există între dorințe și mijloacele de a le satisface, lucru care se găsește

34 Octavian Buda, *Criminalitatea. O istorie medico-legală-românească*, București: Editura Paralela 45, 2007, p. 24.

35 M. Rothman, *op.cit.*, p. 454.

36 Mina Minovici, *Antropologia criminală și responsabilitatea*, 1893, apud O. Buda, *op.cit.*, p. 52.

37 O. Buda, *op.cit.*, p. 60.

38 *Ibidem*, p. 61.

în toate straturile societății”.³⁹ Totuși, pentru a înțelege mai bine fenomenul criminalității și a diversifica optica asupra acestuia, ne întoarcem la exemplul biblic, acela al crimei lui Cain asupra fratelui său Abel. Acest exemplu a fost evocat de asemenea și de alți autori⁴⁰ din domeniul științelor criminalistice, iar pe baza acestora s-au născut o serie de întrebări din varii domenii, ale căror răspunsuri ar putea oferi o imagine de ansamblu asupra cauzelor care duc la săvârșirea unei crime. Ieșind puțin din zona religiosului, crima lui Cain, asupra lui Abel reprezintă ceea ce în criminologie și în domeniul dreptului penal se numește fratricid. În ansamblu, această crimă ridică întrebări din multiple domenii. Astfel, un jurist și-ar pune problema dacă actul lui Cain este unul deliberat, premeditat, și dacă Abel l-ar fi amenințat pe fratele său, acesta din urmă să poate invoca principiul legitimității, sau altfel spus legitima apărare, dar nu s-a întâmplat așa. Un medic se întreabă dacă Cain a fost sau nu alienat mintal, astfel încât acesta să răspundă sau nu pentru fapta sa. Biologul se întreabă dacă nu cumva Cain prezintă anumite caractere ereditare diferite față de cele ale lui Abel, sau a dobândit trăsături noi printr-o mutație genetic neprevăzută. Psihologul este interesat dacă personalitatea și caracterul celor doi, agresor și victimă, sunt diferite. Au aceștia trăsături care îi deosebesc? Cei doi frați nu au avut aceiași părinți? De asemenea sociologul analizează condițiile în care au trăit cei doi frați, condiții primitive, „care nu puteau determina decât un comportament primitiv în relațiile cu ceilalți membri ai comunității”.⁴¹

Un alt exponent de seamă al criminologiei premoderne, Enrico Ferri, a realizat un celebru studiu de psihologie penitenciară asupra ucigașilor, luând contact cu circa 700 de criminali-deținuți. Se dovedește astfel existența criminalului instinctiv (aproximativ 74 de cazuri în acest sens arătate de Ferri). Acesta constată că infracțiunea poate fie împiedicată moralmente de dinamismul psihic care gravitează între doi poli. În primul rând, oroarea fizică și morală la gândul acțiunii criminale, iar în al doilea rând, așteptarea unei sancțiuni dureroase pentru actul săvârșit, care poate fi remușcarea conștiinței morale, pedeapsa eternă determinată de credința religioasă, dezonorarea impusă de opinia publică, pedeapsa decretată de legislator și aplicată de către judecător. Astfel, pe un individ care, prin constituția congenitală sau dobândită a sentimentelor și a inteligenței sale, nu este sensibil în fața unei fapte antisociale, a unei orori, un impuls/stimul interior sau exterior îl va determina să comită omuciderea.⁴² Concluzia generală, din studiile lui Ferri, este aceea a criminalului instinctiv, caracterizat prin anormala impulsivitate a acțiunii, lipsurile și slăbiciunile rezistenței la impulsurile criminale, care va fi întotdeauna predispus la crimă.⁴³

---

39 *Ibidem*, p. 62.

40 Paul Ștefănescu, Lazăr Cârjan, *Știință versus crimă*, București: Editura Curtea Veche, 2011, p. 110.

41 *Ibidem*.

42 E. Ferri, *L'Omicida (La psicologia dell' Omicida instinctivo)*, p. 56 și urm., apud P. Ștefănescu *op.cit.*, p. 461.

43 *Ibidem*, p. 462.

Această concluzie o putem confirma prin ilustrarea unui caz concret, chiar din țara noastră, dar care s-a petrecut în perioada postbelică. Astfel, în anii 1960, numitul V.D. din comuna Gurasada, cunoscut ca mare bătaș, avea obiceiul să lovească mai mereu cu parul în cap. Pornind de la o simplă ceartă, și apoi bătaie la un bufet, individul de față pătrunde în curtea celui cu care se contrazise, aplicându-i lovituri cu muchia de topor în piept, după care își calcă victima în picioare, ucigând-o. După elucidarea cazului, Tribunalul Suprem îl condamnă pe inculpat la 20 de ani de pușcărie. La data condamnării, criminalul avea 19 ani. După 10 ani, criminalul este grațiat. Acesta, după ce a lovit cu pietre câinele unui sătean, se oprește la poarta acestuia, iar când gospodarul iese la poartă să vadă ce se întâmplă, Viorel lovește din nou, de data aceasta cu un cuțit, victima, care se grăbea să închidă poarta. Aceasta din urmă a fost salvată în ultimul moment, dar criminalul s-a comportat ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Pentru această tentativă de omor criminalul va sta în închisoare doar șase ani, întrucât în pușcărie a avut o comportare bună. Cred că ce a urmat se poate intui. După o nouă seară cu mult alcool, întâlnindu-se pe drum cu doi indivizi, care erau frați, criminalul în cauză îi invită pe cei doi să bea cu el dintr-o sticlă și, practic, din nimic se iau la ceartă, iar Viorel scoate de la brâu un cuțit și îl înfige în pieptul unuia dintre frați, care va muri în scurt timp. Această ultimă crimă avea loc în anul 1992. Criminalul a fost condamnat din nou. Întrebarea care se impune este: Va fi din nou eliberat condiționat?⁴⁴

Iată, așadar, un exemplu care se pliază foarte bine pe teoria lui Enrico Ferri, dar am tinde să credem și pe teoria lui Cesare Lombroso. Din cazul menționat se desprinde un adevărat „monstru”, ale cărui particularități fizice și psihice îl fac practic inadapabil în societate. Criminalul expus este unul instinctiv, insensibil, predispus la crimă. Se deduce simplu faptul că dacă acesta ar mai ieși din închisoare ar ucide din nou la cel mai mic impuls interior sau exterior, așa cum a făcut-o ciclic, la vârsta de 19 ani, 29 de ani, și 44 de ani.

Totuși, luând în considerare aspectele evocate, întrebarea care s-a ridicat de-a lungul timpului, încă din antichitate, în vremea lui Lavater, până în interbelic și chiar în zilele noastre, este aceea dacă „este cu putință, ca din ființa unui om, și anume din fizionomia lui, să-i ghicești interiorul și să tragi concluzii sigure despre însușirile lui de sentiment și de spirit?”⁴⁵ În majoritatea situațiilor de ordin infracțional care au existat de-a lungul timpului, semnalmentele corpului victimei au dus la descoperirea faptășului și implicit a adevărului. Putem vorbi în acest sens de *limbajul morților*, ca modalitate de transmitere a unui mesaj în cercetările criminale, pornind de la cadavru, în scopul de a identifica infractorul. Întrebarea lansată la noi în perioada interbelică pare a avea menirea de a inversa circuitul de transmitere a mesajului, de identificare și de prevenire a elementului criminal. În această ipoteză, s-a pus în discuție întrebarea

---

44 Tiberiu-Constantin Medeanu, *Crima și criminalul*, București: Editura Lumina Lex, 2006, pp. 225-227.

45 L. Kerner, „Tipul criminal”, *Poliția. Revistă polițienescă*, anul II, Cluj, de la 1 Martie, 1921, nr. 3, p. 10.

menționată. O întrebare la care reflectăm și acum cei mai mulți dintre noi. Cum arată cei care comit crime? Ce înfățișare are criminalul? Răspunsurile și părerile cu privire la acest aspect au fost și sunt variate. De exemplu, o domnișoară de pension își imaginează ca fiind oameni buni cei care sunt blonzi și cu ochi albaștri, iar pe cei răi, negri și cu privirea aspră. Însă, pe baza experienței practice, a cercetărilor, se concluzionează că, „în realitate oamenii sunt un amestec de însușiri bune și rele și deci nici exteriorul lor nu pot să poarte un anume și hotărât timbru, o pronunțată înfățișare (...) De aceea, nu e așa de ușor să aduci o sentință tocmai în privința morală a unui om, numai după exteriorul lui.”⁴⁶ Adesea se consideră că asasinii și tâlharii sunt niște indivizi cu fizionomii înspăimântătoare, luând naștere și răspândindu-se în conștiința colectivă aceste păreri, chiar și printre *învățați*, autori de specialitate. Mantegazza, un alt mare specialist al domeniului, într-una dintre cărțile sale *Fizionomistică și mimică*, descrie atât *fizionomia bună* cat și *fizionomia criminală*. Aceasta din urmă, „contrar fizionomiei bune (...) caracterizează pe aceia cari cad în păcate mari, le zicem și «figuri de spânzurătoare», fiindcă pe mulți, acele păcate îi duc în adevăr la spânzurătoare. Astfel de figuri sunt nu numai cu totul lipsite de expresia de bunăvoință și caracterizate de falsitatea privirii, ci fiecare instinct sălbatic își lasă pe o asemenea figură urma, palid: ură, voluptate, sete de bani, lene, setea de sânge respiră și ea din o astfel de fizionomie etc.”⁴⁷ Această părere a lui Mantegaza trebuie privită cu anumite rezerve întrucât în realitate, puține figuri vor semăna cu descrierea făcută de acesta. Totuși, mulți dintre specialiști sunt de părere că viciul urăștește, iar virtutea înfrumusețează. Unele figuri de criminali se pot distinge, întrucât prezintă anumite particularități pentru fizionomiști. Lichtenberg, un aprig contestatar a lui Lavater, scria în epocă faptul că „vițiul poate să desfigureze, mai ales când provine din creșterea rea și când lipsește voința de a se reculege cel puțin din când în când”. Chiar și cei mai buni fizionomiști pot distinge foarte greu asemenea particularități, în sensul că „nu oricine comite o crimă, orbit de pasiune, e în același timp și o natură criminală, iar pe de altă parte mulți oameni cari nu vin niciodată în conflict cu justiția, sunt în realitate caractere rele cu totul”⁴⁸

Expresii ca „mutră de bandit”, „mutră de criminal” se aud de foarte multe ori în societate și, în general, sunt expresii greșite, care pot denatura adevărul despre anumite persoane. Alteori, expresia feței poate trăda o anumită stare interioară, anumite sentimente, atitudini, nevoi. De asemenea, trebuie ținut cont de faptul că „numai cei mai puțini dintre criminali sunt din naștere, cei mai mulți devin, prin influențe nenorocite exterioare, și încep cu viața ușuratică, lipsa de ocupație, risipa, aventurile etc. Proletariatul, lipsa, sărăcia neagră, pot de asemenea să facă un criminal dintr-un om care, în alte împrejurări, ar fi fost perfect cinstit. Orice criminalist trebuie deci să se intereseze și de viața de mai înainte a criminalului și numai de fizionomia lui”⁴⁹

---

46 *Ibidem*, p. 10.

47 *Ibidem*, p.11.

48 *Ibidem*.

49 *Ibidem*, pp. 12-13.

Toate aceste păreri și afirmații conțin un oarecare adevăr, după părerea noastră, unele aspecte se pot astăzi, confirma întru-totul, altele parțial sau deloc, întrucât în analiza și în confirmarea lor trebuie să existe o oarecare rezervă. Nu în toate cazurile se pot aplica aceste teorii sau puncte de vedere, acestea depinzând de foarte mulți factori. Dacă, pe de o parte, este adevărat că un individ poate săvârși o infracțiune, o crimă, datorită mediului exterior, cum se afirma mai sus, în cazul sărăciei negre, a lipsurilor sau a condiției de proletariat, la fel de adevărat este și faptul că alți indivizi, aflați în aceleași situații, pot să le înfrunte fără a subscrie la nelegiuiri, la infracțiuni, căutând în permanență soluții bazate pe buna-credință, cinste, demnitate și licit. Bineînțeles, aici un rol determinant îl are în primul rând educația și socializarea primară a individului, care îl pot face să reacționeze pozitiv sau negativ, după caz, în anumite împrejurări. Cât despre părerile referitoare la limbajul corpului unor criminali, a mimicii în special, cum se opina mai sus, trebuie de asemenea să fim circumspecți și să acordăm o atenție sporită acestor factori, pentru că de multe ori putem cădea în capcana stereotipiilor, a simulacrelor și a etichetării greșite, pe baza emiterii raționamentelor de valoare eronate.

Un alt specialist a cărui idei au pătruns în literatura de specialitate românească interbelică este Ed. Locard, care afirma că există mai multe tipologii de criminali. Pot fi în societate „maniaci de incendii voluntare, atentatorii cu bombe, asasinii și sadicii, otrăvitorii, strangulatorii, măcelăritorii victimelor, cari dau dovezi de un sânge rece, de o ingeniozitate și iscusință așa de desăvârșită în săvârșirea crimelor lor, că multe rămân nedescoperite”.⁵⁰ Printre aceste tipologii de criminali, se regăsesc câțiva pe care i-am desprins din cazuistica noastră interbelică dar și din alte părți ale lumii.

Se poate admite astfel, faptul că, istoria criminalității și, în mod special, a teoriilor care susțin și explică actul criminal al unui individ, este una destul de bogată, cel puțin în contextul internațional al ideilor din afara spațiului românesc, întrucât marile teorii ale criminalității au la bază fapte, descoperiri și un fundament ale unor personalități marcante precum Cesare Lombroso, Enrico Ferri, Raffaele Garofalo, Mina Minovici sau Jean Pinatel. Aceștia au precedat interbelicul și și-au lăsat amprenta în criminologia modernă până în zilele noastre. Teoriilor lor au marcat cercetările și explicațiile privind acest fenomen din societatea românească interbelică. Specialiștii români, din domenii diverse, au încercat să ofere explicații care contraziceau sau admiteau teoriile la modă în Occident. Cu precădere, școala italiană a avut în perioada menționată impactul cel mai mare. Până în zilele noastre, fascinația spre astfel de teorii atrage opinia publică. Mass-media este cea care a dus criminalitatea la nivelul senzaționalului, oferind mereu noi cazuri. Deși, în societatea contemporană studiile au avansat și s-au multiplicat, mai ales în direcția interdisciplinarității, crima și criminalii continuă să fie prezenți în cotidianul fiecărei societăți.

---

50 Eug.C. Decusară, „Crimele și criminalii”, *Revista Poliția. Revistă polițienească ilustrată*, redacția și administrația Cluj, anul IX, mai, 1928, p. 14.

Violența și teoriile criminalității în societatea românească contemporană

Rezumat: Violența este una dintre temele de actualitate ale antropologiei istorice. Aceasta își găsește loc în noul areal de subiecte al istoricilor, pe lângă fenomene precum: corpul, moartea, alimentația, religiozitatea, disciplina, reprezentarea, imaginarul etc. Reducând fenomenul violenței la cea mai întinsecată dimensiune a sa, ajungem la crimă. Actul de a ucide are o istorie multimilenară și este prezent, atât în scrierile sacre, cât mai ales în cele științifice și în literatură. Mirajul acțiunii criminale a individului a stârnit interesul cercetătorilor de pe terenul diferitelor științe ca: istoria, antropologia, psihologia, sociologia, criminologia etc., toate acestea încercând să răspundă la o serie în întrebări fundamentale, pe care orice persoană și le-ar adresa: „De ce comit indivizii crime/delicate, fapte antisociale? Cum au săvârșit aceste fapte, în ce împrejurări? Cine sunt și cum arată acei indivizi? Care sunt victimele preferate de către criminali? Ce anume stă în spatele motivației de a ucide?”. Așadar, în prezentul studiu, ne propunem să abordăm *crima* dintr-o varietate de perspective, precum cele enunțate, pe baza teoriilor elaborate în legătură cu aceasta, atât la sfârșit de secol XIX, cât și la început de secol XX, atât cele din România, cât și cele din Europa.

Cuvinte cheie: violența, teoriile criminalității, secolul XX, moartea violentă, societatea românească interbelică.

Violence and Criminology Theories in Contemporary Romanian Society

Abstract: Violence is one of the most popular subjects of historical anthropology, closely connected to death and the body, religiosity and the imaginary. Crime is the darkest dimension of violence. The act of killing has a multimillenary history and is present in sacred, literary, and scientific texts. The criminal act has stirred the interest of researchers from complementary fields such as history, anthropology, psychology, sociology, and criminology. All of them try to answer a series of fundamental questions: Why do people commit criminal acts? How do they commit crimes? Who are the killers? Who are the preferred victims? What is a criminal's motivation to kill? This article aims to approach murder from multiple perspectives based on theories developed in late 19th and early 20th century, in Romania as well as in Europe.

Keywords: violence, criminology theories, 20th century, violent death, Romanian interwar society.